

ANITA SOB CZAK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza  
w Poznaniu*

## NAUKA JĘZYKA OBCEGO DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

ABSTRACT. Sobczak Anita, *Nauka języka obcego dzieci w wieku przedszkolnym* [Teaching foreign language children at the age of preschool]. *Studia Edukacyjne* nr 21, 2012, Poznań 2012, pp. 177-190. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2485-3. ISSN 1233-6688

Teaching foreign language became popular subject to discuss in early sixties. The author pays attention to teaching foreign language children at the age of preschool because of their individual growth. In the content of the article the author emphasizes the educational meaning of teaching foreign language using different methods, also those, which are called alternative methods. Total Physical Response is those of the alternative methods which is described in the article in details. All the methods which are presented condition the effectiveness of the teaching foreign language.

**Key words:** English language, kindergarden, TPR – Total Physical Response, children, teaching

### Wprowadzenie

Zagadnienie nauczania języków obcych w przedszkolu oraz w niższych klasach szkoły podstawowej stało się tematem dyskursów oraz badań w latach sześćdziesiątych minionego stulecia<sup>1</sup>. Powszechnie znane i stosowane przez nauczycieli rozwiązania metodyczne w odniesieniu do uczniów starszych, nie zawsze są efektywne w grupie dzieci w wieku przedszkolnym. Ta grupa odbiorców wymaga odejścia od pasywnego do aktywnego nauczania. „Powiedz mi, to zapomnę, naucz mnie, to może zapamiętam. Zaangażuj mnie, to się nauczę” (Beniamin Franklin)<sup>2</sup> – czyż słowa te nie winny stanowić kwintesencji nauczania?

Rozpoczynając dyskurs o nauczaniu języka obcego dzieci warto zastanowić się, dlaczego należy rozpocząć ten proces w tak wczesnym wieku.

---

<sup>1</sup> J. Brzeziński, *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987, s. 5.

<sup>2</sup> <http://www.nauka-przez-zabawe.pl/> [dostęp: 20.06.2012].

Otóż, glottodydaktycy uważają, iż pierwsze dziesięć lat życia stanowi czas najbardziej efektywny w nauczaniu języka obcego. Jest to uwarunkowane plastycznością narządów artykulacyjnych, których struktura zasadniczo zmienia się od dziesiątego do czternastego roku życia. Dzieci na skutek uwarunkowań biologicznych są zdolne do wyartykułowania niemalże każdego dźwięku, co znacznie usprawnia naukę języka obcego. Jednocześnie, proces ten pozytywnie wpływa na pozyskiwanie akcentu charakterystycznego dla danego dialektu.

Nauka języka obcego jest w tym okresie efektywna także z innego powodu. W tym wieku następuje u dzieci znaczący rozwój kompetencji językowych, a zatem słuchania, mówienia, czytania i pisania. Hipoteza „wieku krytycznego” podaje, iż czas najbardziej optymalny do rozpoczęcia nauki języka obcego przypada na okres od lat czterech do ośmiu. Ciekawym argumentem jest także fakt z dziedziny laryngologii. Otóż, po dwunastym roku życia ucho dziecka staje się wrażliwe wyłącznie na długość fal charakterystyczną dla danego języka ojczystego, co przed dwunastym rokiem życia nie ujawnia się<sup>3</sup>. Według Hanny Komorowskiej,

sposób pracy z małymi dziećmi jest ważniejszy niż jej wymierny efekt, gdyż motywacja do pracy jako fundament dalszej wieloletniej pracy jest w tej grupie wieku ważniejsza niż wymierne efekty językowe<sup>4</sup>.

Należałoby się zatem zastanowić, czy w przypadku dzieci nie trzeba pojęcia nauczania/uczenia języka obcego zastąpić pojęciem kształtowanie kompetencji językowych z zakresu języka obcego?

### **Właściwości rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym a kształtowanie ich kompetencji językowych w zakresie języka obcego**

Aby optymalnie pobudzać zdolności receptywne oraz budować pozytywną motywację dzieci do uczenia się języka obcego, należy znać prawidłowości rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym. Stosowanie rozwiązań metodycznych przeznaczonych dla uczniów starszych nie przynosi oczekiwanych efektów, co więcej – może mieć znaczący wpływ na regres w opanowywaniu umiejętności językowych małych dzieci. Wszelkie bowiem działania stymulujące rozwój dziecka muszą być dostosowane do prawideł

<sup>3</sup> E. Wieszczyńska, *Dlaczego warto rozpoczynać naukę języka obcego w okresie wczesnoszkolnym*, *Języki Obce w Szkole*, 2000, 6, numer specjalny – Nauczanie Wczesnoszkolne, s. 6.

<sup>4</sup> H. Komorowska *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2005, s. 37.

dorastania, charakterystycznych dla jego wieku. Rozwój dzieci w wieku przedszkolnym charakteryzuje się swoistymi właściwościami.

Przede wszystkim, należy uświadomić sobie, iż wszelkie działania edukacyjne podejmowane i realizowane wśród dzieci w wieku przedszkolnym stanowią podwaliny do dalszych, z którymi dzieci będą zmagać się w kolejnych etapach nauczania. Zatem, błędne działanie może nie tylko doprowadzić do regresu nabywania kompetencji językowych, ale co gorsza – może dziecko demotywować. Wszelkie działania edukacyjne oparte na prostym transferze popularnych metod i form nauczania mogą dla procesu kształtowania dziecka okazać się zgubne i stworzyć kruche fundamenty do dalszego pozyskiwania umiejętności. Tylko nauczanie z uwzględnieniem cech rozwojowych staje się efektywne.

Dzieci w wieku przedszkolnym pozbawione są umiejętności myślenia abstrakcyjnego oraz pamięci logicznej. Pojawiają się one w dalszych etapach rozwoju. W omawianym wieku dzieci charakteryzuje myślenie konkretno-obrazowe, co znacząco wpływa na dobór metod w ich nauczaniu. Nauczyciel winien pracować na konkretnych materiałach, bazować na realiach oraz pamiętać, aby zachowany był kontekst zajęć bliski doświadczeniu tych malców. Nie jest działaniem prawidłowym odwoływanie się do wyobraźni dziecka w wieku przedszkolnym. W praktyce oznacza to na przykład naukę słownictwa opartą na przedmiotach znajdujących się w zasięgu jego wzroku. Dziecko w wieku przedszkolnym, aby zapamiętało nazwę przedmiotu w języku obcym, musi mieć go przed oczyma. Winien on być dla dziecka jak najbardziej dostępny. Równie ważne są wszelkie oddziaływania polisensoryczne, które umożliwiają maluchom poznawanie świata każdym zmysłem. Im więcej zmysłów zostanie zaangażowanych podczas zajęć, w tym większym stopniu dziecko ma możliwość przyswojenia materiału. Jednocześnie, zrozumiałe jest, iż nie wprowadza się na tym etapie formalnej nauki gramatyki, bowiem wykracza to poza możliwości dzieci. Nauka słownictwa natomiast stopniowo winna być poszerzana o proste zwroty i polecenia. Bazuje się wówczas na pamięci mechanicznej dzieci, która pozwala na zapamiętanie pewnych struktur gramatycznych, których źródło zostanie im wyjaśnione podczas kolejnych etapów nauczania. Na etapie przedszkolnym pamięć mechaniczna pozwala na poszerzenie zasobu słów i zwrotów z zakresu języka obcego.

Kolejną, istotną cechą dzieci w wieku przedszkolnym jest krótki czas koncentracji oraz szybkie zapamiętywanie materiału, przy jednoczesnym szybkim jego zapominaniu. Oznacza to, iż zajęcia języka obcego muszą być dostosowane czasowo do możliwości maluchów. Dla dzieci trzyletnich jest to około piętnaście minut, dla czteroletnich – około dwadzieścia, natomiast dla pięcioletnich i sześcioletnich – około dwadzieścia pięć do trzydziestu

minut. Oczywiście, czas zajęć winien być dostosowany do danej grupy czy dziecka w sposób indywidualny. Z uwagi na koncentrację mimowolną oraz szybkie zapominanie, materiał prezentowany na zajęciach musi być powtarzany w sposób atrakcyjny. Najlepszym rozwiązaniem są tutaj wierszyki, piosenki oraz wszelkiego rodzaju rymowanki. Dzieci z ogromnym entuzjazmem uczestniczą w zajęciach, które postrzegają jako atrakcyjne, czyli w zajęciach zróżnicowanych i opartych na aktywnej zabawie. Należy przypomnieć, iż warto organizować zajęcia tak, aby były one jak najbardziej polisensoryczne. Oddziaływanie na różne bodźce pozwala na kierowanie ćwiczeń do większej liczby odbiorców. Równie ważne jest nieustanne przykuwanie uwagi dzieci i niedopuszczanie do ich zniechęcenia i znudzenia. Dlatego, praca z dziećmi jest tak trudna i niekiedy bywa ogromnym wyzwaniem dla nauczyciela. Jeżeli zajęcia wywołują u dzieci znudzenie bądź frustrację, z uwagi na zbyt trudny materiał, mogą one wówczas całkowicie demotywować się do dalszej nauki. Praca ta wymaga nieustannej czujności oraz aktywności i zaangażowania w proces nauczania. Ponadto, najmłodszy uczniowie w sposób spontaniczny wyrażają wszelkie emocje, począwszy od radości i entuzjazmu, po negację i brak chęci do działania. Należy pamiętać, iż mają one prawo do wyrażania siebie w sposób dla nich najodpowiedniejszy. Jednocześnie, emocje epatowane przez dzieci są niejednokrotnie wyraźnym sygnałem dla nauczyciela, informującym go o poziomie atrakcyjności i efektywności podejmowanych przez niego działań edukacyjnych. Najważniejsze, aby w sposób adekwatny reagować na uczucia wyrażane przez dzieci. Miarą sukcesu nauczyciela winna być bowiem reakcja na zaproponowane zajęcia oraz ich aktywny w nich udział, w części finalnej – dziecięcy uśmiech.

Poruszając się w niniejszej tematyce, warto nadmienić, iż Stephen Krashen, amerykański badacz i lingwista, postuluje istnienie tzw. *silent period* – moment w nauczaniu języka obcego, kiedy uczeń nie wykazuje chęci do posługiwania się poznanymi strukturami, bowiem nie czuje się na to gotowy. Absolutnie, nie należy zmuszać do wykorzystywania języka obcego. Dzieci w znakomitej większości przechodzą przez *silent period* i wówczas, mimo znajomości danego materiału, słówek, poleceń, nie wykazują chęci do ich produkcji. Nie należy egzekwować mówienia wbrew chęci dzieci, bowiem takie postępowanie może przynieść efekt całkowicie odwrotny. Jan Iluk w książce zatytułowanej *Jak uczyć małe dzieci języków obcych* pisze:

prawidłowy rozwój kompetencji obcojęzycznej rozpoczyna się od umiejętności rozumienia. W tym celu niezbędne jest bogate doświadczenie receptywne, które pozwala wytworzyć i zorganizować wewnętrzną reprezentację systemu językowego oraz programy sterujące produkcją językową. W oparciu o różne warianty realizacyjne języka najpierw tworzą się mentalne normy morfologiczne (mentalne reprezentacje, prototypy) sterujące percepcją i produkcją obcojęzycznych dźwięków. Bez tego

typu matryc nie można wykształcić stabilnej, prawidłowej wymowy, tj. mentalnego i neurologicznego programu sterującego aparatem artykulacyjnym. Dziecko zmuszone do przedwczesnej reprodukcji imituje wyłącznie to, co spostrzeża przez filtr języka pierwszego (L1) i do czego jest zdolne w oparciu o L1. A więc, wykorzystuje utrwalone programy percepcyjne i motoryczne języka ojczystego, i automatycznie ulega interferencji. (...) To samo dotyczy przyswajania leksyki. Nowo poznane słowo staje się najpierw częścią tzw. leksykonu pasywnego. Tu następuje jego integracja oraz reorganizacja pola semantycznego, ponieważ każdy nowy element leksykalny wpływa na jego strukturę. Niezbędne są tu porównania i kontrasty semantyczne, morfologiczne, składniowe i stylistyczne (...). Do czasu wytworzenia zrębów wewnętrznej (mentalnej) reprezentacji nowego systemu językowego uczący się nie mogą poprawnie posługiwać się językiem obcym. Dlatego w tym okresie produktywne użycie języka powinno być ograniczone do minimum<sup>5</sup>.

Niestosowanie się do niniejszych prawideł może doprowadzić do zatrzymania przyswajania języka obcego oraz zaistnienia wspomnianej już przeze mnie demotywacji wobec procesu nabywania kompetencji językowych. Powyższy fragment książki należy rozumieć jako ostrzeżenie przez przedwczesną próbą reprodukcji treści prezentowanych na zajęciach z języka obcego. Wdrażanie języka obcego u dzieci przedszkolnych należy oprzeć na ćwiczeniach receptywnych, w trakcie których dzieci mają możliwość reakcji niewerbalnej<sup>6</sup>. Zmuszanie dzieci do powtarzania prezentowanego materiału może okazać się bardzo zgubne. Także zachęcanie do chóralnego powtarzania nie przynosi efektów. Najważniejszym zadaniem nauczyciela na tak wczesnym etapie rozwoju dzieci jest ich ciągła obserwacja i indywidualne respektowanie ich potrzeb.

Powyższe cechy rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym są bez wątpienia niezwykle istotne, jednak nie należy zapominać o ich naturalnej potrzebie aktywności ruchowej. Dzięki fizycznej aktywności pobudzają wiele ośrodków korowych w mózgu, które odpowiedzialne są za rozwój poznawczy. Każde zajęcia muszą zapewniać dziecku aktywność ruchową. Tego typu zajęcia są dla nich atrakcyjne oraz stymulujące ich rozwój. Jednocześnie, należy pamiętać, iż owa aktywność realizuje się najlepiej podczas zabawy, która stanowi fundament działalności dziecka. W zabawie dziecko rozwija się nie tylko językowo, lecz wszechstronnie<sup>7</sup>. „Ta stała ruchliwość małego dziecka sprawia niejednokrotnie wrażenie, że jest ono niezmordowane, że w ogóle się nie męczy. Tak jednak nie jest”<sup>8</sup>. Dlatego, zajęcia muszą być zróżnicowane i dokładnie zaplanowane tak, aby dziecko miało zapewniony ruch, jak i odpoczynek, tak potrzebny dla układu mięśniowo-

<sup>5</sup> J. Iluk, *Teoria i praktyka nauczania języków obcych w przedszkolu*, Języki Obce w Szkole, 2008, 4, s. 55-56.

<sup>6</sup> Tamże, s. 60.

<sup>7</sup> H. Komorowska, *Metodyka języków obcych*, s. 40-43.

<sup>8</sup> H. Spionek, *Psychologia wychowawcza dla rodziców*, Warszawa 1960, s. 66.

kostnego, jeszcze nieukształtowanego w wieku przedszkolnym. Zagadnienie zabawy podczas nauki języka obcego zaprezentowano szerzej w dalszej części artykułu.

Cechy rozwojowe dzieci w wieku przedszkolnym zasadniczo wpływają na sposób opanowywania danych umiejętności językowych. Jednakże, należy pamiętać, iż sukces sytuacji edukacyjnej jest zależny nie tylko od momentu rozwojowego, ale także od czynników środowiska rodzinnego, społeczności, w której dziecko dorasta, tudzież środowiska rówieśniczego, zatem – od wszelkich czynników, które należałoby określić wspólnym terminem czynników środowiska wychowawczego. Dalej, każde dziecko jest istotą indywidualną, a zatem z zespołem cech charakterystycznych wyłącznie dla siebie samego. Są to np. lateralizacja, rozwój poznawczy, cechy osobowościowe. Połączenie owych czynników determinuje indywidualny tok nabywania wiedzy u każdego dziecka.

Kolejną istotną cechą, charakterystyczną dla nauczania języka obcego dzieci w wieku przedszkolnym, jest daleko idąca elementaryzacja. Uważa się także, że ogólny input językowy, z jakim dziecko konfrontuje się podczas zajęć, powinien być tak samo elementarny, jak elementarny jest materiał przeznaczony do opanowania przez dzieci. Jednocześnie, nauczyciel może używać języka obcego bez zahamowań, jeżeli tylko wspomniany uprzednio kontekst lekcji jest dla dzieci zrozumiały. Wpływa to na osłuchanie się dzieci z językiem obcym oraz zlikwidowanie bariery „nie rozumiem”<sup>9</sup>. Komunikacja w języku obcym staje się dla nich naturalna i oczywista. Takie działanie pozwala im na nieustanny kontakt z językiem, co wpływa korzystnie na chęć uczestnictwa w zajęciach. Wbrew pozorom, nie wszystkie stosowane przez nauczyciela zwroty muszą być podczas zajęć tłumaczone, ponieważ zorganizowana odpowiednia aranżacja pozwala na poprawny odbiór treści przekazywanej.

## **Metody nauczania języka obcego dzieci w wieku przedszkolnym**

Uznając zabawę jako fundament podejmowanych działań podczas pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, należy wskazać najczęściej stosowane metody nauczania języków obcych, traktowane jako konwencjonalne. Termin ten oznacza metody tradycyjnie podejmowane przez nauczycieli w trakcie kształtowania kompetencji językowych w zakresie języka obcego. Jednocześnie, należy nadmienić, iż metody konwencjonalne często są wzbogacane o elementy wywodzące się z działań uznawanych za alterna-

<sup>9</sup> J. Iluk, *Teoria i praktyka nauczania języków obcych*, s. 63.

tywne. Obecnie rzadko można zaobserwować stosowanie wyłącznie metod konwencjonalnych w ich czystej formie.

Metody konwencjonalne Komorowska przedstawia jako<sup>10</sup>:

- metodę bezpośrednią, która w swym założeniu zawiera przede wszystkim naturalny kontakt nauczyciela i ucznia. Nazywana jest również metodą konwersacyjną, bowiem zakłada nawiązanie kontaktu ucznia z nauczycielem. Przykładem jej zastosowania może być rozmowa w języku obcym, udział w zajęciach prowadzonych przez rdzennych mieszkańców kraju, którego język jest nauczany oraz przebywanie w kraju, w którym dany język jest językiem urzędowym;

- metodę gramatyczno-tłumaczeniową, która przewiduje nauczanie słownictwa oraz systemu gramatycznego danego języka. Uczeń, który umiejętności te posiada, będzie mógł samodzielnie czytać oraz rozumieć teksty obcojęzyczne;

- metodę audiolingwalną, która opiera się na opanowaniu przez ucznia czterech sprawności językowych: słuchania, mówienia, czytania i pisania. Umiejętności te rozwijają się wskutek powtarzania zdań i zwrotów bez zabarwienia emocjonalnego, co w efekcie prowadzi do opanowania określonych nawyków. Metoda ta zakłada wykorzystywanie tzw. dryli językowych, czyli pewnych technik prezentacyjnych i ćwiczeniowych;

- metodę kognitywną, postrzeganą jako wzbogaconą i zmodyfikowaną metodę gramatyczno-tłumaczeniową. Najważniejsze jest tu wykształcenie kompetencji językowej. Z jej pomocą uczeń, wykorzystując skończoną liczbę reguł gramatycznych, próbuje rozumieć oraz samodzielnie tworzyć wiele zdań poprawnych w języku obcym.

Metody przedstawione przez Komorowską stanowią bazę dydaktyczną nauczania języków obcych i to właśnie one są fundamentem metod nowych, alternatywnych, tudzież niekonwencjonalnych.

## **Kompetencje nauczyciela w procesie nauki języka obcego dzieci w wieku przedszkolnym**

Traktując o nauczaniu języków obcych dzieci w wieku przedszkolnym, nie sposób pominąć kompetencji nauczyciela, niezbędnych do nauczania tak wymagających odbiorców. Bruner pisze:

Udoskonalenie edukacji wymaga nauczycieli, którzy rozumieją jej mechanizmy i potrafią się zaangażować we wprowadzenie zgodnych z jakąś wizją udoskonalień. (...) Niezależnie od przenikliwości naszych planów edukacyjnych muszą one przewidzieć istotne miejsce dla nauczycieli. Bo to właśnie oni są w centrum wydarzeń.

<sup>10</sup> H. Komorowska, *Metodyka języków obcych*, s. 34.

Warto zadać pytanie: dlaczego rola nauczyciela języka obcego w edukacji przedszkolnej jest taka ważna? Otóż, nauczyciel jest całkowicie odpowiedzialny za wszelkie sytuacje edukacyjne, które mają miejsce podczas zajęć. Musi on zaplanować proces nauczania, przewidzieć jego przebieg, zastanowić się nad interakcjami pomiędzy uczniami, być świadomy ewentualnych porażek. Także istotnym działaniem podejmowanym przez nauczyciela powinna być umiejętność wczuwania się w położenie ucznia, a zatem przewidywanie możliwych do zaistnienia problemów.

Niezwykle istotne w kontekście całego tekstu są kompetencje językowe nauczyciela uczącego języka obcego w przedszkolu. Można uznać je za wielce znaczące wśród kompetencji merytorycznych nauczycieli. Mylnie jest twierdzenie, iż nauczyciel pracujący z dziećmi może mieć niższe kompetencje językowe w zakresie nauczanego języka od nauczyciela pracującego np. z młodzieżą. Już w roku 1993 tego typu przesłanki były mocno krytykowane. Czy praca z dziećmi stanowi przyzwolenie do posiadania niższych kompetencji nauczycielskich? Wysokie kompetencje językowe w pracy z najmłodszymi odgrywają zasadniczą rolę w procesie nauczania języka obcego. Najważniejsze są umiejętności w zakresie wymowy, bowiem percepcja słuchowa jest u dzieci najważniejsza. Także badania jednoznacznie wskazują, iż dzieci mimo różnorodnego materiału prezentującego język obcy przyswajają sposób mówienia nauczyciela<sup>11</sup>. Ponadto, posługiwanie się językiem obcym na zajęciach organizowanych dla dzieci musi obfitować w rymowanki, piosenki, wierszyki, które zajęcia urozmaicają, czyniąc je bardziej efektywnymi. Równie istotny jest sposób nawiązywania z dziećmi kontaktu językowego. Stosowany język powinien być dopasowany do poziomu odbiorcy, klarowny, nie infantylny, bowiem może sprzyjać licznym błędom językowym, które dzieci powielają<sup>12</sup>. Oprócz perfekcyjnej znajomości języka, nauczyciel musi posiadać „umiejętność tworzenia i przeprowadzania efektywnych procesów glottodydaktycznych”<sup>13</sup>. Wiedza z tego zakresu pozwala na optymalną organizację zajęć, dostosowaną do możliwości i potrzeb małego odbiorcy. Nauczyciel zobowiązany jest do posiadania wiedzy z zakresu nie tylko przyswajania języka obcego, ale również nabywania języka ojczystego. Następnie, również ważna jest świadomość koncepcji przedszkolnego nauczania języków obcych. Także umiejętności z zakresu technologii informacyjnej pozwalają na uatrakcyjnienie procesu nauczania oraz stwarzają nowe możliwości dzieciom. Nauczyciel chcąc czynić swoją pracę efektywną, musi wiedzieć,

<sup>11</sup> E. Andrzejewska, *Kompetencje nauczyciela języków obcych w edukacji wczesnoszkolnej*, *Języki Obce w Szkole*, 2008, 4, s. 44-45.

<sup>12</sup> Tamże.

<sup>13</sup> W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 195.



jak zaplanować zajęcia, z jakich metod i form skorzystać. Pomocne w tym planowaniu są pomoce dydaktyczne, które nauczyciel może wykonywać samodzielnie lub wspierać się dostępnymi materiałami. Podnoszą one wydatnie poziom atrakcyjności zajęć oraz pozwalają na dalszą ewaluację i samoocenę nauczyciela.

Niezwykle ważną kompetencją metodyczno-dydaktyczną nauczyciela jest kompetencja diagnostyczna<sup>14</sup>. Pozwala ona na ocenę wiedzy dziecka i monitorowanie jego postępów. Tego typu wiedza umożliwi optymalne zaplanowanie procesu edukacyjnego indywidualnie dla każdego dziecka i adekwatnie do poczynionych przezeń postępów. Wymaga ona od nauczyciela dodatkowych umiejętności. Nauczyciel dokonując diagnozy, winien posiadać odpowiednie narzędzia, umożliwiające jej poprawne przeprowadzenie. Następnie, opierając się na analizie wyników, musi trafnie odnieść je do założeń, które obowiązują dla dziecka na danym etapie rozwoju. Kompetencja diagnostyczna wymaga także od nauczyciela pewnej postawy krytycznej wobec samego procesu diagnostycznego oraz pewnego przemyślenia jej wyników. Diagnoza musi być bowiem trafna, bo tylko taka pozwala na zaplanowanie odpowiedniego procesu nauczania.

Oprócz umiejętności związanych bezpośrednio z nauczaniem języka obcego, nauczyciel powinien mieć również wiedzę z zakresu kompetencji psychologiczno-pedagogicznych. Związane jest to ze specyfiką pracy z dziećmi. Nauczyciel pracujący w dziećmi w wieku przedszkolnym nie jest dla nich nauczycielem w prostym tego słowa znaczeniu. Jest osobą, z którą, poza członkami rodziny, ma on najbliższy kontakt. Poszukuje zatem zaufania, opieki oraz co najistotniejsze – zaspokojenia poczucia bezpieczeństwa. Ponadto, w nauczaniu dzieci obok celów pragmatyczno-językowych wysoko stawia się także cele afektywne i kognitywne<sup>15</sup>. Nauczyciel na tym etapie musi kształtować u dzieci zachowania pożądane społecznie – uczyć rozwiązywania konfliktów z rówieśnikami, czy pomóc w kształtowaniu systemu wartości każdego dziecka. Istotne jest także ukazanie dzieciom, iż są niepowtarzalne, ponieważ buduje to poczucie indywidualności oraz uświadamia dziecku jego wyjątkowość i odrębność. Pobudzenie wewnętrznej motywacji oraz budowa silnego poczucia własnej wartości odgrywa nieocenioną rolę w procesie kształcenia.

---

<sup>14</sup> A. Kubanek-German, *Kindgemäßer Fremdsprachenunterricht. Band 2: Didaktik der Gegenwart*, Münster-New York-München-Berlin 2003, s. 98 za: E. Andrzejewska, *Kształcenie nauczycieli języków obcych na potrzeby edukacji wczesnoszkolnej*, Języki Obce w Szkole, 2008, 3, s. 46.

<sup>15</sup> E. Andrzejewska, *Kompetencje nauczyciela języków obcych*, s. 43.

## **Total Physical Response jako alternatywna metoda nauczania języka angielskiego dzieci w wieku przedszkolnym**

Traktując o optymalizacji działań nauczyciela języka obcego wobec dzieci w wieku przedszkolnym, chciałabym szerzej omówić metodę aktywnego nauczania języka obcego, zwaną Total Physical Response. Nie jest bowiem nowością, iż uczenie bywa najskuteczniejsze wówczas, kiedy wykorzystywane jest doświadczenie jednostki nierozłącznie z aktywnością ruchową<sup>16</sup>. Prekursorem metody Total Physical Resposne jest James Asher, emerytowany profesor psychologii i były dziekan Uniwersytetu San Jose w Kalifornii<sup>17</sup>. Jako laureat wielu nagród „za perfekcję w nauczaniu”, uzyskał także wyróżnienie „Wybitnego Profesora”, nadawanego przez Państwowy Uniwersytet San Jose. Swoją metodę Asher zademonstrował po raz pierwszy w latach sześćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych, a następnie przeprowadził w ponad 500 szkołach elementarnych, liceach oraz m.in. na uniwersytetach: Alaska, Hawaje, w Stanford, Nowym Yorku, Cambridge. Nieustannie ją ulepsza i rozszerza poza obszar nauczania języków obcych.

Skąd jednak u Ashera pomysł na stworzenie metody opartej na ruchu? Otóż, pod koniec XIX wieku Francois Gouin, nauczyciel łaciny, stworzył serię metod opartych na przekonaniu, iż nieskomplikowane aktywności kojarzone z językiem będą bez trudu rozumiane przez uczących się. Kilkadziesiąt lat później psychologowie powołali do istnienia metodę zwaną „teorią tropu”. Według definicji, pozwala ona na trwalsze procesy zapamiętywania, jako wynik korelacji treści z aktywnością ruchową uczącego się. Zatem, nauczanie oparte na metodach aktywizujących nie jest w istocie wynalazkiem czasów obecnych.

Asher swoją metodę oparł również na przekonaniu wynikającym z cytoarchitektoniki mózgu. Aktywność motoryczna, jako funkcja sterowana

---

<sup>16</sup> J. Kobielska-Kalisz, *ACTION NOW! Jak uaktywnić ruchowo uczniów na lekcjach języka angielskiego w klasach I-III szkoły podstawowej*, Języki Obce w Szkole, 2009, 2, s. 43-44.

<sup>17</sup> James Asher ukończył New Mexico. Tytuł magistra oraz doktora zdobył na Uniwersytecie w Houston. Karierę naukową realizował na Uniwersytecie w Waszyngtonie, zajmując się lingwistyką. Badania nad edukacją prowadził na Uniwersytecie w Stanford. Jego publikacje, prawie tysiąc, to w znakomitej większości dzieła metodyczne, jak np.: *Learning Another language Through Actions* (6th edition), *Brainswitching: Learning on the right Side of the Brain* (2<sup>nd</sup> edition), *The Super School: Teaching on the Right Side o the Brain* (2<sup>nd</sup> edition), *The Weird and Wonderful World of Mathematical Mysteries*, *Brainstorming Kit: Transforming an ordinary committee meeting into a powerful problem solving session* (Booklet and transparencies) <http://www.tpr-world.com/originator.html> [dostęp: 05.05.2012].

prawą półkulą mózgu, powinna poprzedzać procesy uczenia się języka, które z kolei pozostają pod kontrolą lewej półkuli mózgu, odpowiadającej za język i mowę. Metoda TPR w swoim założeniu ma prowadzić do pobudzenia całego mózgu.

W. Pfeiffer w książce zatytułowanej *Nauka języków obcych* zasady metody TPR przedstawia następująco<sup>18</sup>:

- rozumienie języka mówionego należy rozwijać przed mówieniem; według twórcy metody, rozwijanie dwóch umiejętności równocześnie jest niemożliwe, zatem sugeruje on w pierwszym etapie nauki języka obcego rozwój umiejętności słuchania ze względu na jej pozytywny wpływ na mówienie i pisanie;

- rozumienie należy rozwijać przez ruch fizyczny i pracę całym ciałem, bowiem połączenie słowa z ruchem winno przynosić dwójakie korzyści: nauczyciel widzi, czy uczeń zrozumiał polecenie, natomiast uczeń poprzez reakcję ruchową na polecenie potwierdza możliwość funkcjonowania w innym systemie językowym;

- nie należy zmuszać uczniów do mówienia, bowiem uczeń początkowo internalizuje schemat języka docelowego poprzez rozumienie ze słuchu, następnie zakłada się, iż pojawi się moment gotowości do mówienia, uczeń samodzielnie rozpocznie formułowanie wypowiedzi.

Zajęcia prowadzone na podstawie metody TPR winny bazować na słuchaniu i działaniu. Nauczyciel wydaje polecenia proste, wyrażone w języku obcym. Uczeń, poprzez wykonywanie ćwiczeń aktywizujących nie tylko umysł, ale również ciało, zwiększa własne zaangażowanie w zajęcia.

Nauczanie języka obcego metodą Total Physical Response można przedstawić w kilku etapach. Pierwszy, początkowy, obejmuje rozumienie wypowiedzi nauczyciela i wypełnianie prostych poleceń, bez użycia słów. Jest to bardzo dobre ćwiczenie, ukazujące, w jakim stopniu została opanowana umiejętność rozumienia. Następnie, kolejne wyrażenia są wprowadzane poprzez pokaz nauczyciela. Nowy materiał musi być spójny pod względem kontekstu, aby dziecko mogło umieścić go w odpowiednim systemie pojęciowym. Zarówno w etapie poprzednim, jak i tu, ruch fizyczny jest nieodzowny. Nauczyciel pozostaje *directive*, co oznacza bycie stanowczym w kierowaniu procesami uczenia się w metodzie TPR.

Wszelkie treści, według owej metody, przekazywane są w sposób niezwykle konkretny, trybem rozkazującym. Aby właściwie pojąć, co Asher rozumie poprzez posługiwanie się tonem rozkazującym, należy podać kilka przykładowych zwrotów. Oto one: otwórz okno, zamknij drzwi, wstań, usiądź, podnieś książkę, klaśnij w ręce, podskocz, podaj ją koleżance itp.

<sup>18</sup> W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych*, s. 86.

Dziecko powinno reagować na podane komendy całym ciałem. U starszych dzieci przytoczone komendy stają się bardziej skomplikowane, np. narysuj drzewo na środku tablicy, podejdź do Kasi i pożycz jej linijkę itp. Jednocześnie, tryb rozkazujący nie wyklucza humorystycznego zabarwienia wprowadzanych treści. Wszelkie zabiegi wzbogacające przekazywany materiał są uzależnione od chęci i inwencji twórczej nauczyciela. Powyższy opis wskazuje, iż metoda TPR może być z powodzeniem stosowana zarówno wśród najmłodszych dzieci, jak i w wieku szkolnym, bowiem materiał abstrakcyjny i trudniejsze słownictwo można wprowadzać za pomocą kartek z zapisanymi wyrazami. Wówczas stosuje się inną formę poleceń. Przyjmują one postać dłuższych wypowiedzi, np. proszę, przynieś mi kartkę z napisem X, a Kasi podaj kartkę z napisem Y. Należy podkreślić, iż w metodzie TPR uczniowie sami decydują, kiedy rozpoczną mówienie w danym języku. Nauczyciel nie posługuje się podręcznikiem, wszelkie sytuacje aranżuje wykorzystując materiał realny, zadania przyjmują zatem charakter kontekstowy. Zakres materiału prezentowany podczas jednej jednostki zajęciowej zależy od możliwości dzieci.

W podręczniku *Young Learners*<sup>19</sup> zostały zawarte sugestie dotyczące realizacji ćwiczeń metodą TPR. Dotyczą one:

- wykorzystywania poleceń: wstań, usiądź, podaj..., otwórz/zamknij okno itp.;
- użycia słownictwa z zakresu ciała człowieka: połóż palec na stopie, dotknij brzucha kolegi, pokaż pięć palców itp.;
- posługiwania się naśladownictwem, np. pokaż, jak jesz jabłko, teraz pijemy gorącą herbatę, a teraz jemy bardzo zimne lody itp.;
- wdrożenia przyimków miejsca: połóż zeszyt na podłodze, obok krzesła, pod biurkiem itp.;
- wykorzystania zdolności i możliwości dzieci: pokaż, jak jeździsz na rowerze, pokaż, jak pływasz w jeziorze, pokaż, jak szybko biegasz itp.;
- wykorzystywania opisu zewnętrznego: podejdź do osoby, która ma taki sam kolor włosów jak ty, taki sam kolor oczu jak ty, taką samą koszulkę itp.;
- wykorzystywania porównań: porównywanie rzeczowników, np. jeżeli to krzesło jest czerwone, tupnijcie nogami pięć razy itp.;
- wyrażania upodobań uczniów: jeżeli lubisz banany, podskocz trzy razy, jeżeli lubisz jeździć na hulajnodze, klaśnij w ręce trzy razy itp.;
- wykorzystania metody TPR podczas wdrażania każdego nowego materiału.

<sup>19</sup> S. Philips, *Young Learners*, Oxford 2007, s. 17-19.

Przedstawiona przeze mnie metoda Total Physical Response jawi się jako alternatywa dla zajęć statycznych, opierających się na idei przekazania jak największej partii materiału bez głębszego przemyślenia. Ponadto, metodę tę można dowolnie łączyć z innymi metodami nauczania języków obcych przeznaczonych dla dzieci.

## Zakończenie

Nauczanie języka obcego dzieci w wieku przedszkolnym jest zagadnieniem niezwykle istotnym i trudnym. Zmusza do przemyśleń, modyfikacji systemu edukacyjnego oraz niejednokrotnie do całkowitej reorganizacji pracy nauczyciela. Jednakże, czy proste rozwiązania stosowane w procesie edukacji kiedykolwiek dały wymierne efekty? Zawód nauczyciela winien należeć do elitarnych, a osoby do tego zawodu winno się wyłaniać drogą selekcji. Bycie nauczycielem to nie tylko zawód, to przede wszystkim powołanie. Powołanie do misji, jaką jest zaopatrywanie jednostek w wiedzę i umiejętności, pozwalające na funkcjonowanie w codziennej rzeczywistości.

## BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewska E., *Kształcenie nauczycieli języków obcych na potrzeby edukacji wczesnoszkolnej*, Języki Obce w Szkole, 2008, 3.
- Andrzejewska E., *Kompetencje nauczyciela języków obcych w edukacji wczesnoszkolnej*, Języki Obce w Szkole, 2008, 4.
- Appel M., Zarańska J., *Hocus Pocus 1. Podręcznik do nauki języka angielskiego dla szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2006.
- Brzeziński J., *Nauczanie języków obcych dzieci*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- Douglas Brown H., *Teaching by principles*, Addison-Wesley, San Francisco 2002.
- Iluk J., *Teoria i praktyka nauczania języków obcych w przedszkolu*, Języki Obce w Szkole, 2008, 4.
- Jaworowska A., *Rozwijanie sprawności receptywnych w przedszkolnym nauczaniu języka obcego*, Języki Obce w Szkole, 2008, 4.
- Kobielska-Kalisz J., *ACTION NOW! Jak uaktywnić ruchowo uczniów na lekcjach języka angielskiego w klasach I-III szkoły podstawowej*, Języki Obce w Szkole, 2009, 2.
- Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005.
- Kubanek-German A., *Kindgemäßer Fremdsprachenunterricht. Band 2: Didaktik der Gegenwart*, Waxmann Verlag, Münster-New York-München-Berlin 2003.
- Pfeiffer W., *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Wagros, Poznań 2001.
- Philips S., *Young Learners*, Oxford University Press, Oxford 2007.

Slattery M., Willis J., *English for Primary teachers. Handbook of activities and classroom language*, Oxford University Press, Oxford 2001.

Spionek H., *Psychologia wychowawcza dla rodziców*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1960.

Wieszczyńska E., *Dlaczego warto rozpocząć naukę języka obcego w okresie wczesnoszkolnym*, *Języki Obce w Szkole*, 2000, 6. Numer specjalny – *Nauczanie Wczesnoszkolne*.

<http://www.tpr-world.com/originator.html> [dostęp: 3.05.2012.]

<http://www.nauka-przez-zabawe.pl/> [dostęp: 20.06.2012]